

Тим боље

Нешто се српски свијет био узнемирио кад је чуо да је Аустро-Угарска понудила Турској два и по милиона турских лира као откуп за њена суверена права над Босном и Херцеговином. Сад је то узнемирење престало. И с правом. Сад се налази чак и да је то по наше интересе корисно. До данас су турска права над Босном и Херцеговином била претежнија, од данас пак, кад Турска коначно пристане на погодбу, њено право престаје и ми остајемо сами са нашим националним правом. Немамо више такмаца, ни препрека од стране Турске. Јер она је, наглашујемо, могла продати само суверено право, не и национално, које је наше.

Размислимо шта би било да Турска није усвојила аустро-угарски приједлог. Питање би било замршено и по наше интересе теже. Свуда, и у штампи и међу кабинетима, као и на конференцији штрчало би право турско, а наше би дошао у позадину. Ако би Турска бранила своје право оружано, где бисмо били ми? Да ли би се могли борити за то да Босна и Херцеговина потпадне под њену власт? Ако ли би смо се борили само за свој интерес, то јест да Босна и Херцеговина припадну Црној Гори и Србији, или, у најмању руку да добију аутономију, а јужни дијелови да припадну нама, то да ли би Турска имала рачуна да нас оружано помаже? А да нам уступи јужни дио, себи да задржи сјеверни и тако да буде територијално одвојена од Босне и Херцеговине, био је проблем који се лако није могао ријешити.

Дакле сама природа ствари говорила је противу свих комбинација, у којима би се имало запозити наше национално и турско суверено право. Овако Турска отпада и ми се лишавемо једне велике сметње. То не значи да нам Турска мора бити непријатељ, како би жељели у Бечу. Нити значи да ми будемо турски непријатељи. Напротив, ми смо и од сада упућени једни на друге и Турска има пуно разлога да нам у нашој борби жели добра. Њена ће будућност бити само онда обезбјеђена кад буде територијално одвојена од силне и завојевачке Аустро-Угарске, а за ту цијелу неће јој скапа бити никаква помоћ коју би нам указала.

Са тога гледишта готово да пожељимо да се пазар између ње и Аустро-Угарске што прије сврши и да своје милионе стрпа што прије у џепове. Незгода је само у томе, што и у Бечу имају памети, па јој неће дати милионе прије док Европа погодбу не благослови, а то значи везати Турској руке све до конференције и принудити је да на своју срамоту и грдну штету војује за споразум свих супротних струја својих рођених пријатеља. То још значи и одузети јој моралну могућност да се спрема за све евентуалности. Збуде ли се то, нико у већој забуди неће бити од Турске. У сопственом интересу ми јој то не желимо.

Нема сумње, и у Цариграду има мудрих људи и прекаљених дипломата. Кад су већ пристали на погодбу неће допустити да Аустро-

Угарска учини уговорени пазар зависан од лијепог дана на конференцији. Ова може и не бити сазвана, или може сазвана бити ко зна кад, а донде чекати и дати се вући у поворци лукаве аустро-угарске дипломатије сумњамо да ће хтјети турски државници.

Како му драго најзад. Све су то бриге турске. За нас је важно да уочимо то, да наше национално право на Босну и Херцеговину губи једну велику сметњу, суверено право турско, и да је у толико задаћа и за нас и за пријатељске велике силе упрошћена. У томе духу треба радити даље.

Господару, натраг се не може!

Под овим насловом биоградске „Вечерње Новости“ на уводном мјесту доноси:

У Црној Гори мало се говори, још мање декламује, нарочито у политици, али кад се што каже онда је то клише. Црна Гора се годинама не чује; она не граби ријеч сваком приликом да би казала своје мишљење у ближним и даљим балканским питањима, зато кад проговори има се разумјети тако да су је прилике на то натјерале, и онда је оно што је казала стално као у челику урезано.

Мислимо на говор г. Томановића, председника српске владе у Братској нам Црној Гори, који је држао у Народној Скупштини на Цетињу као одговор на поднесу му интерпелацију о нашим националним приликама, створеним прогласом анексије, и мислимо на скупштинску резолуцију, донесену тим поволом.

Говор је одлучан, изразит и веома значајан. Слаже се у главном са говором г. Миловановића, министра спољних послова наше владе. И он налази да је једино решење заплета у изласку Аустро-Угарске из Балканског Полуострва. Босна и Херцеговина има се присајединити Србији и Црној Гори, а у најгорем случају снабдети аутономијом. Он приче извјештано право аустро-угарско, које је она софистиком из окупације извела, јер Босна и Херцеговина нијесу биле пусто масло које је она из неког милосрђа прихватила и цивилизовала. Она их је окупирала силом, право на окупацију извојевала опет силом, смјер јој је био, по сопственом признању, да не допусти да се створи јача српска држава, и сад из тога насиља изводити право чиста је обмана. Права ту не може бити никаква, али може бити оно што у ствари свијет и види: из једнога насиља закорачила је Аустро-Угарска у друго, из окупације у анексију. Овдје је питање силе, а сила се само силом сузбија. Право је на нашој страни. Конвенционално право посједа припада Турској, национално је наше. Право, које је некада проистекло из силе, мање је од националног. Оно се мијења, ово се никада промјенити не може.

Турска се своја права може одрести, ми свога не можемо и кад би смо хтјели. Али Турска ако се и може одрести права које има, не може продавати народе, јер робља, којим се тргује, данас нема, нити га може бити. То Европа не може

признати, јер би се вратила у доба давно анатемисано. Они који су се борили за слободу Црнаца, не могу сад стварати бијелог робља у сред Европе. Али све ако би Турска и могла продавати своје право, Босну и Херцеговину и народ тих земаља, не може продати наше национално право. Оно остаје неповријеђено. А пошто је прече и јаче од свакога другог, оно је у овоме заплету и пресудно. На томе праву извршено је уједињење Италије и Њемачке, а што је за њих врједило, врједи и за нас. Тим је оно санкционисано у Европи. Немогуће је да се сад друга мјерила узму. А у суду, који ће ствар пресудити, сјеле иста та Њемачка и иста та Италија.

Ово национално право г. Томановић је нарочито истакао.

Пада у очи да се аустро-угарска штампа, кад је год ријеч о нашем праву, не улупта ни у каква разлагања. Она само говори о својем вјештачки конструисаном праву, и о даљему ћути. Чува се да уђе дубље у ствар. Али зато ревнотије тражи друге закачке. Тако у Томановићевом говору није наша ништа што би требало удостојити пажње до само оно мјесто, у коме је нагласио да ће борба противу отимача бити опште српска. То је, по њој, дрско изазивање. Окренула логику на наличе и разбојник, од кога се тражи отета ствар натраг, говори о дрском изазивању опљачканог, неупуштајући сукажњивост самога чина пљачке и отмице. Насилни грабеж Босне и Херцеговине није изазивање, а изазивање је кад се каже да ћемо се борити да отете земље повратимо својем националном праву. Такав циник може да буде само Аустро-Угарска. Чуди се још и како мала Црна Гора смије да пријети ратом. Чуде се и пријете јој разочарењем. Полажући на квантитет своје војске мисле да ће то ићи док длан о длан ударе. Међутим овдје пресудну улогу неће играти само квантитет, него и квалитет, а у томе је војска од супе и ринфлајна далеко изостала иза црногорске. Јер док ће од хиљаду метака из аустро-угарских пушака само пет да погоде, донде ће од истог броја метака из црногорских пушака само пет да не погоде. Ето вам разлике. Сад узмимо у рачун личну храброст, гипкост у кретању по кршевима и конфигурацију земљишта, коме аустро-угарска војска неће бити дорасла, и одмах ће те видјети колико је бечка претња шаљива. Црна Гора се не боји тих претња. Она је савлађивала Турке и Арбанасе, за цијело неће устукнути испред војске којој је већ сад сишло срце у стур. Црна ће Гора и опет задивити свијет храброшћу својих горштака. Бечка ће господа увидјети на какве су враџбине нагазили кад су изишли Црногорцима на меџдан.

Господин Томановић није већ онако рекао да ће се уз Србију и Црну Гору тући цијело српско племе. Али више но његов говор изнемадила их је резолуција Народна Скупштина. Нијесу се томе надали. Мислили су, без сумње, да је одлучност народна легла и да ће старим марифетлуцима изићи с нама на крај, али су се преварили. Видјели су двоје: прво, да лаже и сплетке између Србије и Црне Го-

ре које су нештедљиво просипали нијесу имала ни мало дјелства, јер црногорска скупштина наглашава и опет споразумним рад са Србијом, а друго да народно одушевљење за рат није ни најмање попустило.

Најзад су чули и оно судбоносно: Натраг се не може! Тиме је речено: Само напријед! Црногорска Скупштина тиме је ријешила рат. Књаз и влада имају од јако одријешене руке. Најнадлежнији у народу казао је шта мисли и како жели да ствари од сад теку. То колико је изазвано спољним приликама, изазвано је у равнотји мјери и приликама унутрашњим. Познато је да је народ Црне Горе од почетка тражио рат и у том циљу у масама долазио на Цетиње код Књаза. Да је од народа зависило рат би одмах букнуо. Једини, који је народ умиривао и задржавао, то је био Књаз. И једино његовом ауторитету у народу има се приписати, шта је до данас мир очуван. Сад је тај народ проговорио и преко својих заступника. Завршна ријеч резолуције Народне Скупштине није упућна Европи, јер Црногорца се то много не тиче, него Књазу и има се разумјети: **Господару, натраг се не може.** Тиме је Књазу и са најнадлежнијег мјеста речено како народ мисли и шта жели. Књаз је тиме добио од свог народа разрешницу и пуномоћје да ступи у акцију кад нађе за добро.

Натраг се не може; то велимо и ми, и тај је усклик који ми испод Авале шаљемо браћи испод Ловћена.

Продаја Босне и Херцеговине

Вјест о продаји Босне и Херцеговине, коју је извршила отоманска империја Аустро-Угарској, привукла је пажњу цијеле европске штампе, од које већи дио у овој ствари гледа нову појаву Јудиних сребрника. Са свим природно, тиме су се сада забавили и листови, који у отоманској царевини излазе. Како у њој постоје и два српска листа, то су се и они нарочито зауставили на ову ствар, а пошто је од значаја упознати и њихово гледиште о тој ствари, то и износимо чланке што су ти листови донијели.

„Вардар“ о томе пише:

Израшен је један злочин према отаџбини, продата је за неколико милијуна динара једна наша провинција. Порга је примила у начелу приједлог Аустро-Угарске, да се за два и по милијуна лира призна анексија, да се једном за свагда од тијела нашег одвоје Босна и Херцеговина. Тај акт данашње владе морао је ожалостити све искрене родољубе у Турској, ма којој народности припадали, ма коју вјеру они исповиједали. Први пут у новом режиму, влада је пренебрегла своју дужност и огрјешила се о битне интересе отаџбине. Стари је режим радио са бакшишима, али нови није смио, да се прља њима. Новац узети за увређено народно достојанство, примити накнаду ма како она јака била за битна, суверена права своја, то није смјела да чини млада Турска.

Државници се наши бране, да би Турска, да није примила ту новчану накнаду, изгубила без сумње све, јер на конференцији о њеним правима нико не би ријечи проговорио. Та је одбрана врло слаба и могла је да поднесе за стари ре-

Курир из Краљевине. У сриједу је допутовао на Цетиње г. Душан Протић, секретар министар. спољних послова у Србији као курир владе из Србије.

Г. Тсмановићев говор. Говор председника Министарског Савјета г. Др Лазара Томановића о спољној политици и донесена резолуција у Народној Скупштини примљена је и у Србији са врло великим допадањем, а биоградска штампа о томе пише са великим симпатијама истичући да је учинио најповољнији утисак. Ушљед тога бечка је штампа зајенушила, што је доказ, да је погођена и нас то може само да весели, јер показује да је све на свом мјесту, а то је главно. Баш нас само негодовање бечке штампе утврђује да смо на правом путу и нама је много милије да поступке наших државника напада, него да их хвали.

Енглески новинари. Од недеље баве се на Цетињу дописници енглеског листа „Times-a г. г. Lionel James и Hentschel-Wildhaus. Они су допутовали преко Босне и Херцеговине, гдје су пробавили неколико дана ради проучавања тамошњих прилика, које на њих нијесу ни мало пријатан утисак учиниле.

То су муке! Долазак српског курира г. Душана Протића на Цетиње задао је грдне муке не само бечкој, него и пештанској, па, на жалост, и једном дијелу хрватске штампе. Загонетаним је долазак његов и онда су ударли у нагађања. Једни веле: дошао је да преда инструкторије за наоружање Црне Горе; други веле: није то, него је донио милијон франака; трећи веле није ни то, него да се разбије „зловоља“ између Цетиња и Биограда и — нагађању краја нема. Види се, да им чак и то смета!

Закон о свештеницима. Послије краће дебате закон о уређењу свештеничког стања примљен је у Народној Скупштини коначно, те ће на тај начин и наше свештенство од сада много боље бити материјално награђено како би се могло још предати одати своје узвишеном и светом позиву.

Вратили им телеграме. Дописници „Тајмса“ за вријеме свога боравка у Сарајеву хтјели су да прате телеграм о стању у Босни и Херцеговини, али им то није дозвољено, јер им је саопштено да телеграм онакав какав су га саставили не може бити отпраћен. Кад су дош-

ли на Цетиње, они су тај телеграм одавде пратили, али он није стигао гдје је упућен, но се сигурно изгубило од Котора до Задра, гдје се врши цензура над телеграмима!

Бојкот у Подгорици. Из Подгорице нам јављају: Бојкот обављен аустриској роби у цијелој Подгорици је једнодушно прихваћен. Трговци су одмах почели споразумно радити и ниједног случаја поскупљивања робе није било, као што се то, на жалост, у почетку осјетило на Цетињу. Исто тако од како је објављен бојкот није нико ни покушај чинио да набавља робу из Аустро-Угарске. Месни одбор се јако заузео за бојкот, сваког дана држи сједнице и савјетовања и свима силама ради на бојкоту тако, да заслужије сваку похвалу. Затекле артикле одбор је сразмјерно расподијелио, те на тај начин неће осјећати у роби оскудице ни продавци ни потрошачи, јер ће је бити док нови артикли не почну долазити, а на путу су већ велике поруцбине учињене у странам, нама пријатељски наклоњеним, државама.

† Мирко Шајнер. Великог пријатеља нашег народа и врсног помагача наше омладине у Чешкој, г. д-ра Јосифа Шајнера здесила је велика жалост. Његов син Мирко, гимназист, преминуо је ово дана у Прагу последице кратког боловања. Наше искрено саучешће!

Вјенчање. Сјутра ће се вјенчати г. Ђуро Шпадијер, први секретар Књ. Министарства просвјете и црквених послова, са госпођицом Јоком Петровић, његош у влашкој — парохиској доњокрајској цркви на Цетињу. — Честитамо!

Вјерење. Г. Петар М. Лекић, артиљериски потпоручник, вјерио се са госпођицом Стакицом М. Дабановић. Честитамо!

Рад Н. Скупштине

— извјештаји са сједница —
XXVI сједница
15. јануара.

Председник је отворио сједницу у 2 сата последице подне.
За министарским столом министри: финансија и просвјете.
Зписник двадесет треће сједнице прочитан је секретар С. Драговић и он је примљен са примједбом министра просвјете Ј. Пламенца. Зачисник 24. сједнице прочитао је секретар Д. Петровић.
М. Николић се жалио противу писања „Ц. Весника“ и људи око њега.

Министар просвјете Пламенац упућује га на закон.

Прелази се на дневни ред: наставак претреса приједлога закона о уређењу свештеничког стања.

Чл. 33. и 34. прима се без дебате.

Чл. 35. примасено примједи Ј. Пламенца.

Чл. 36. примљен је по примједби Митрополитовој.

Чл. 37—40. примљени су без дебате.

Чл. 41. примљен је по пројекту.

Код чл. 42 министар просвјете Ј. Пламенац предлаже нову редакцију, по којој прирез остаје у износу исте суме и престаје да важи закон о свештеничком фонду.

Скупштина предложеној редакцији прима.

Код чл. 43 пак К. Томовић пига хоће ли се узимати у обзир и раније године службе, нашаг му министар Ј. Пламенац одговара, да ће се узети у обзир само спрема, а митрополит Митрофан додаје, да ће се године службе узети у обзир при одржавању систематске плаге.

Код чл. 44 министар просвјете Пламенац налази да одбор није требао мијењати редакцију овог члана.

Извјештај Д. Петровић вели да је то учињено, да се не би наставници користили овом одредбом.

Министар просвјете Пламенац наглашује како су богослови ишли у учитељску службу због боље награде, те им се одредбом по пројекту хтјело дати право да ступе у свештеничку службу.

Д. Петровић налази да би се ранијом одредбом чинило криво парохиским свештеницима, који раније нијесу имали никаквих повишица.

Министар просвјете Ј. Пламенац вели да се повишице не би давале онима, који су је добили још као учитељи, него ће морати чекаати на њих.

Чл. 45, 46 и 47 примљују се без дебате.

Б. Дрецул вели да види да новог намега нема, па изјављује да га овим законом не би требало ни доцније стварати.

Ј. Пламенац наглашује да је то већ предвиђено у закону.

Р. Бошковић изјављује да је раније мислио да ће озим законом доћи и нове намете, али како се уверио да их не може бити, то ће гласати за овај закон те и остале позива да га једногласно приме.

Председник објављује да је овај приједлог претресен и у појединостима.

Приједлог закона о уређењу свештеничког стања ставља се и на коначно гласање. Усваја се са 49 гласова, а два се уздржавају од гласања.

Настаје одмор, а по одмору прелази се на молбе и жалбе.

Извјештај Ристо Бошковић чита извјештаје одбора о молбама и жалбама, од којих се неке упућују министрима на надлежност, неке се уважају, а преко неких се прелази.

За протест посланика због насртаја на дом С. П. Вулетича одбор је мишљења да се одбаца, пошто ово дјело не спада у дјелокруг Н. Скупштине.

Јанко Дрљевић у свом дужем говору износи своје мишљење о појму части, о светињи домаћег крова, о посланичком имунитету и злоупотреби посланичких права, осуђујући испад који је данас у Скупштини учињен са потпредседничког сјода. Напад на дом С. Вулетича сматра

као противправни чин и сажаљава тај случај, али устаје противу тога што се иде на то да се посланик обиљежи као непогодни објект за злочин, док се онај, који се огријеши о посланику, двојакотерети. То је мишљење апсурдно, коме би се цио свијет смијао. Говорећи о изгредницима, жандармима, он истиче да су они полицијски органи били само донде док су службу вршили, али како су самовољно службу напустили, те упали у посланикову кућу, не могу се сматрати за полицијске органе, а и да нијесу учинили какав иступ били би кажњени, јер су прекорачењем граница учинили кривицу — огријешили су се о своје дужности. О повреди имунитета у овом случају ни помена не може бити у толико прије што се министар није идентификовао са радом полицијских органа, но их је, чак шта више, суду предао. На тај начин у овој ствари може бити ријечи само о повреди светиње домаћег прага. Говорећи у томе правцу и разлажући своје гледиште о посланичком имунитету, долази до закључка, да посланички имунитет значи заштитну законске власти од судске и управне власти. Свој говор завршава тиме, што налази да треба преко овог протеста пређа као пренеоснованог, а оставити суду да чини своје.

Милошав Николић налази да је посланик власан да употребљује своје право и да га имунитет штити, те се позива на Устав.

Ј. Дрљевић га упућује, да посланик не смије то право злоупотребљавати и прелазити границе, вређајући појединце, него да је дужан да пази шта ради.

Министар Ј. Пламенац утврђује да се Николић сам Уставом тукао, јер чл. 98 и 99 говори о сасвим другим случајевима, а не о ономе о коме је ријеч. Протест Николићев налази да је илузоран, јер не почива на фактима, те га кори и за испад противу „Цетињског Вјесника“.

М. Николић се позива на „Ц. Вјесник“ број од сриједи, а када га министар Пламенац упућује да означи став из листа што га вређа, говорник изјављује да не мисли да се жали. Затим се позива поново на Устав, да би утврдио своје назоре о посланичком имунитету.

Министар Ј. Пламенац констатује како Николић опет прописе Устава објашњава погрешно, те се позива на чл. 97, истичући да је посланик дужан да пази како не би никога вређао, јер његова одговорност зато постоји. Зтим утврђује да Николић чини накардне закључке и изјављује жељу да Николић од сада основаније заступа сваку ствар и да буде приближнији истини и објективности.

М. Николић се враћа на ствар са С. Вулетичем.

Ј. Пламенац вели да су жандарми својеволно радили и да се са њиховим поступком управне власти нијесу солидарисале, што је најбољи доказ то што су предати суду.

Ј. Дрљевић је принуђен да М. Николићу постави ово питање: Шта је, г. Николићу посланички мандат? На то Николић у мјесто одговора вели да је старији посланик од Дрљевића.

Преко протеста о догађају са С. Вулетичем прелази се на деовни ред.

За тим је по приједлогу одбора, усвојено да се уваже године службе: Ирини М. Вешовићевој, које је провела у Скоп-

ту; у духовном свијету зараћених страна. Мртви и рањени су то, што је згура из какве машине. Они су само утрошен материјал. У утрошеном материјалу не може ни у ком случају лежати циљ ратовања. Побједа и пораз постају чинишце најприје у души зараћених страна, па онда пријеђу у дјело и добију и видљиво обиљежје. Савладани попушта, одступа, бјежи или се предаје. Најпотпунија је побједа над опам који се предао. Дјело мржње и љубави и, пр. само је видљиво чин онога, што се у души прије тога одиграло. С тога и борба није у свршеном чину, него у опом што у души ратника на објема странама бива прије тога. Кад је ту процес добио дефинитиван закључак, и физичка борба долази до дефинитивног свршетка побједе или пораза.

Тај бој, који се у души човјековој бије, ми не видимо, али он постоји. Он претходи боју физичком и управља њиме. Никада не може физички бој претходити и у поворци вући за собом бој духовни, јер то би значило да несвјесно предвјачи свијесном и да се најприје ради па онда мисли. Најприје се увијек духовне снаге хватају и боре. Ко има јачу и строжију душевну дисциплину; ко потпуно влада собом и својим страстима, сузбијајући их; ко има јачу душевну енергију; ко је упорнији, ко је честољубивији, одушевљенији, славољубивији, родољубивији, моралом чистији, тијелом и духом

здравији итд. — побјеђује. Јер те снаге се у ствари боре; оне су духовна војска свакога појединог ратника. На њих једино утиче морал противника и, изражен у његовим дјелима, и та се два морала у ствари хриу, бију бој и дају пораз и побједу. Упорност се хвата у коштак у упорношћу, енергија се енергијом, искуство се искуством, храброст се храброшћу, славољубље са славољубљем, мржње са знањем, темперамент са темпераментом, родољубље са родољубљем, осветљивост са осветљивошћу итд. Ко ће се у рату врхати и носити ако не ове духовне снаге? Ко може побједити ако у тим духовним принципима није издржљивији од непријатеља? Нема побједе док се духом моралним (моралом) не надвлда противник, ни пораза док се духом не клопе. Може ли бити побједоноца чији је морал сакрушен моралом противничковим? Може ли бити побјеђенога чији је морал одржао превалу над моралом (духом) свога противника? Може ли бити попуштања, одступања и бјежања ако то није најприје у души својом каузализним путем постало закључак? Све што у борби имамо видљивога пред очима симболично је слика онога што се је у души тренутва прије тога одиграло. Духом јача страна чини јаче напоре и тим јаче утиче на другу. Духом дисциплинованији и стрепнији чини кориснији и срећенији употребу својих снага. упорнија дуже издржи, одушевљенији смје-

лвије напада, јаче надире, одважније се бори, брже се према ситуацији довија него трупе неодушевљене, или страхом већ слугане.

Кад бисмо могли фотографисати душевно стање зараћених страна при свршетку борбе, видјели би, да је код једнога дух у узлету, код другог у декаденцији. Један је духом свизан, смион и поуздан, други је згузван и везан страхом. Онај је побједилац, овај побијеђени.

Страх је у борби врло важна чинишница. Он представља негативну страну морала. Страх спутава предузимљивост и снагу; он гледа само патраг, никада напријед. Могу трупе како му драго многобројне бити и извијешане, ако су ухватиле страх, нијесу ништа. Трупе које прије борбе нијесу имале Бог зна каквог морала, прије су ухватиле страх. Што мање морала, тим више диспозиција за страх, тим и више погодба за пораз. Из тога је јасно, да је морал војнички врло важна чинишница и да се фонд његов у мјару има бриљаво умножавати. Кад је човјек интелектуално (моралом) толико напредовао да је могао на своје рођене поге стати, да морал у рату сам из себе прпе, да се сам повраћа кад недољиво сил, околности поугети; онда је стим постигнуто све што се је имало постићи. Така је војска неодољива, така војска не хвата страх лако. Иначе, ако тога није, нападају и нај-

боље војсковође и најјенијалији планови.

Страх нема ратника, он има само покорино робља. Страх даје само фигуру, не војника. У поразу нема онога који ратника чини — духа.

Кад је побједа само у поразу духа живих, и кад над мртвима нема побједе, онда циљ рата није у убијању тијела, него у побијеђивању морала противничковога. Нећемо порећи да и мртви чине извјесан штеган утисак на морал трупа, али им не можемо признати пресудни утицај и значај. У боју се нико није исплашио од тога што је видио мртве; то је погрешно мишљење. Можемо слободно рећи да се у боју мртви виде али не пријеђују, јер је дух печин другим заузет. Ту је човјек обузет другим осјећајима и мислима а да би имао позње и схваћања за мртве. Што на његов морал утиче, то је укупно прегнуће противничково, тресак пушка грмљавина топова, прштање граната, звекет сабаља и топот коња, и све то у сразмјеру према душевним диспозицијама донесеним од куће и касарне. Слједна коњичка атака поражава морал противника не бројем посјечених, него одлучношћу и сценеријом својом. Контратака има то исто дјелство.

(Наставиће се)

